

**NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA,
UNIVERZITETA U BEOGRADU**

Na zasedanju Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu, održanog 7. jula 2016. godine, sastavljena je komisija za ocenu doktorske disertacije **MARIJE BRANKOVIĆ** pod nazivom „STRATEGIJE PSIHOLOŠKE ODBRANE OD STRAHA OD SMRTI (PSYCHOLOGICAL STRATEGIES OF DEFENCE FROM THE FEAR OF DEATH)“. Komisija je ocenila doktorsku disertaciju i podnosi sledeći:

IZVEŠTAJ O DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Osnovne informacije o kandidatu i disertaciji

Marija Branković rođena je 10. oktobra 1981. godine u Lazarevcu. Diplomirala je 2009. godine na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, sa prosečnom ocenom 9.46 (ocenom 10 na diplomskom ispitu). Diplomski rad je proglašen za najbolji diplomski rad u oblasti psihologije u Srbiji u 2009. godini i nagrađen je od strane Fonda Katarina Marić. Članak zasnovan na ovom istraživanju objavljen je 2010. godine u časopisu Psihologija (www.dps.org.rs/images/stories/pdf/casopis/3-2010.pdf). Tokom osnovnih studija, Marija je primila niz stipendija i nagrada: nagradu ambasade Kraljevine Norveške u Beogradu najboljim studentima Univerziteta u Beogradu (2004), stipendiju opštine Lazarevac (2002-2005), stipendiju Evropskog pokreta u Srbiji (2007). 2011. godine Marija kao prvoplasirani kandidat upisuje doktorske studije na Odeljenju za psihologiju, i uspešno polaže sve ispite sa prosečnom ocenom 10. U 2015. godini dodeljena joj je stipendija za studijski boravak Fondacije Borislav Lorenc, koja podržava integraciju izuzetnih studenata iz Srbije u internacionalne naučne mreže. Posetila je Kampus Hag Univerziteta u Lejdenu, u Holandiji; supervizor posete bio je profesor Mark Dušene (Mark Dechesne), koji je kasnije imenovan u komisiju za procenu disertacije. Iste godine, Marija je izabrana za člana Evropske asocijacije za socijalnu psihologiju (EASP). U 2016. godini, dodeljena joj je stipendija Evropske asocijacije za posetu Univerzitetu u Ulmu, u Nemačkoj; supervizor posete bio je profesor Johan Keler (Johannes Keller).

Marija je učestovala kao istraživač u tri velika međunarodna projekta: projektu Kompleksnost socijalnog identiteta na Zapadnom Balkanu (www.siby.org), podržanog od strane programa RRPP, međunarodnoj akademskoj saradnji sa Univerzitetom u Ulmu, u istraživanju odnosa stavova i ponašanja u oblasti zaštite zdravlja, kao i u kros kulturalnom istraživanju o odnosu društvenih vrednosti i verovanja u pravedan svet, u saradnji sa Univerzitetom Paraiba, iz Brazila.

Marija je objavila pet članaka u stručno recenziranim časopisima, od kojih dva u časopisu indeksiranom na SSCI listi, imala 17 saopštenja na naučnim skupovima, od čega pet na međunarodnim, i trenutno uređuje knjigu o Socijalnim identitetima na Zapadnom Balkanu, koju će objaviti izdavačka kuća Palgrave Macmillan.

Doktorska teza Marije Branković ima ukupno 318 strana; listu referenci čini 275 unosa; tekst uključuje 38 tabela, 14 grafikona i osam do dataka sa statističkim analizama, instrumentima i materijalima korišćenim u ogledima.

Problem i ciljevi istraživanja

U svojoj studiji, Marija je želela da istraži strategije psihološke odbrane kojima se ljudi služe prilikom suočavanja sa osnovnim egzistencijalnim uvidom: o neizbežnosti lične smrtnosti. Želela je da ispita kako mlade osobe reaguju na podsetnike na vlastitu smrtnost i da li su ove reakcije povezane sa socio-kulturnim kontekstom i značajnim grupama sa kojima se identifikuju. Proučavanje egzistencijalnih tema kroz psihološku eksperimentaciju je dugo smatrano paradoksalnim zadatkom, jer dominantne bihevioralne i kognitivne paradigme nisu nudile odgovarajući metodološki okvir za bavljenje ovim fundamentalnim temama. Tek u poslednjim decenijama, ove teme su dospele u fokus eksperimentalnih socijalnih psihologa. Jedna grupa istraživača pokušala je da približi strogu eksperimentalnu metodologiju proučavanju fundamentalnih pitanja ljudske egzistencije (Greenberg, Koole, & Pyszczynski, 2004).

Teorijski okvir za ova stremljenja nazvan je teorija upravljanja strahom (Terror management theory, TMT). Ova teorija postulira da ljudi postižu zaštitu od potencijalno paralizujućeg straha od smrti tako što grade kulturno vrednovane poglede na svet i održavaju pozitivnu sliku o sebi, koja je u skladu sa ovim pogledima na svet. Prema TMT, ljudski motivi

čine hijerarhijski sistem u kome su viši nivoi ukorenjeni u osnovnoj želji da se produži život (Pyszczynski et al., 1997). Niz specifičnih socijalnih motiva, kao što su kognitivna konzistentnost, održavanje pozitivnog socijalnog identiteta, samoosnaživanje i želja za socijalnim uticajem, mogu se smatrati simboličkim sredstvima odbrane od fundamentalnih anksioznosti. Drugim rečima, pojedinci koji veruju da su značajan deo jednog smislenog univerzuma mogu dostići simboličku transcendenciju sopstvene smrtne prirode.

U svojoj tezi, Marija suočava dva alternativna objašnjenja jednog broja socijalnih ponašanja: redukciju neizvesnosti i odbranu od svesti o smrti. Dizajn ogleda je omogućio testiranje ideje da misli o smrti imaju značajno različite efekte u poređenju sa drugim egzistencijalnim brigama (kao što je neizvesnost) ili svakodnevnim brigama (ispitna anksioznost).

Ukoliko je svest o smrti značajan bazični motiv za održavanje i osnaživanje pozitivne slike o sebi, autorka je smatrala da bi bilo značajno istražiti raznovrsnije samoosnažujuće strategije i jasnije ih teorijski konceptualizovati. Stoga, predlaže distinkciju između individualnih i kolektivnih samoosnažujućih strategija, koje se zasnivaju u postulatima teorije socijalnog identiteta, kao jasnom i sistematskom teorijskom okviru. Dalje, ovaj pristup joj je omogućio da kombinuje perspektivu teorije upravljanja stahom sa dve produktive istraživačke tradicije, od kojih je jedna istraživanje samoosnaživanja i samozaštite, a druga istraživanje socijalnih identifikacija. Na taj način, efekti misli o smrti mogu se dalje istražiti i generalizovati, istovremeno obogaćujući literaturu o održavanju pozitivne slike o sebi, i jasnije dokumentujući njihovu ego-protektivnu funkciju (Alicke & Govorun, 2005).

Uz to, različite strategije samoosnaživanja su obično proučavane nezavisno jedne od drugih. Izuzev istraživanja međusobne zamenljivosti parova ovih strategija, njihove opštije relacije su retko predmet istraživanja. Kako bi se odgovorilo na ovaj problem, autorka je u okviru istog dizajna ispitivala da li se različite strategije samoosnaživanja mogu smatrati nezavisnim, ili predstavljaju manifestacije zajedničke osnovne tendencije.

Marija je takođe istraživala ulogu lične anksioznosti i samopoštovanja kao potencijalnih moderatora reakcija na misli o smrti.

Kako Teorija upravljanja stahom teži da objasni neke fundamentalne aspekte socio-psiholoških procesa, autorka je očekivala da njena opšta validnost bude potvrđena. Međutim, zbog specifičnosti aktuelnog socio-kulturnog konteksta, kao i činjenice da sistem zaštite od anksioznosti ima kulturno poreklo, mogu se očekivati neke specifičnosti u njegovom funkcionisanju. Studije sprovedene u zemljama sa različitim kulturnim zaleđem nisu uvek replicirale nalaze iz američkih studija (Heine, Harihara, & Niiya, 2002), i to može biti u vezi sa specifičnim vrednostima datih kultura. Dobiti od proučavanja strategija odbrane od egzistencijalnih strahova u post-konfliktnom regionu su tako dvostruke: nalazi doprinose daljem testiranju teorijskih postavki i njihove univerzalne validnosti, a sa druge strane, istovremeno se daje doprinos rasvetljavaju socijalnih dešavanja u regionu u poslednjim decenijama.

Ciljevi studije. Kako se radi o prvom sistematskom testiranju teorije upravljanja strahom u novom kulturnom kontekstu, Marija je izabrala kombinaciju deduktivnog i induktivnog pristupa u razvijanju opšteg istraživačkog nacrtu. U prvoj fazi istraživanja, ispitala je efekte misli o smrti na individualno i kolektivno samoosnaživanje, kao i dejstvo predloženih moderatora. U drugoj fazi, koristila je prethodne nalaze u određivanju specifičnijih istraživačkih pitanja na koja treba odgovoriti.

Istraživanje je dizajnirano da ispuni sledeće ciljeve:

1. Istražiti efekte misli o smrti na različite individualne i kolektivne strategije samoosnaživanja.
2. Istražiti da li je moguće razlikovati efekte misli o smrti od drugih averzivnih sadržaja – drugih egzistencijalnih briga (životna neizvesnost), kao i svakodnevnih briga (ispitna anksioznost) na korišćenje strategija za zaštitu i osnaživanje pozitivne slike o sebi.
3. Istražiti relacije između individualnih i kolektivnih strategija samoosnaživanja: da li postoji jedna globalna strategija u svakom od domena ili se radi o više povezanih strategija.
4. Istražiti potencijalne moderatorske efekte anksioznosti i samopoštovanja u reakcijama na podsećanja na smrt.

Kratak opis sadržaja disertacije

Disertacija se sastoji od osam delova: u *Uvodu*, autorka diskutuje osnovne teorijske postavke TMT, postavljajući scenu za aktuelnu studiju i ukazujući na specifičnosti kulturnog konteksta u kome će ona biti testirana.

U *Ciljevima istraživanja i hipotezama*, Marija jasno izlaže osnovne doprinose istraživanja i formuliše dobro argumentovane i proverljive hipoteze.

U sekciji o *Metodu*, daje se veoma detaljan opis instrumenata, stimulusnih materijala, uzorkovanja i statističkih tehnika koje će biti korišćene. Nacrtna studija je odbranjen pre sprovođenja istraživanja i autorka se trudila da što vernije prati planiranje dizajna. Opisan je niz od pet ogleda sa ukupno 465 učesnika. Marija je istražila da li će, nakon suptilnih "podsetnika" naličnusa smrtnost, ispitanici intenzivirati tendencije da zaštite osnaženu pozitivnu sliku o sebi koja potiče od identifikacije sa značajnom grupom (tj. etničkom grupom, Ogled II) ili individualnu sliku o sebi (Ogledi III i IV). Takođe je istražila da li preferencije za individualno i kolektivno osnaživanje zavisi od ličnih vrednosnih orijentacija, precizniji nivoa individualizma i kolektivizma ispitanika (Ogled V). Kako bi obezbedila stroži test osnovnih pretpostavki teorije, uporedila je efekte podsetnika na smrtnost podsetnika na blisku egzistencijalnu temu (tj. nezvesnost života), kao i svakodnevne brige o kojima se ispitanici suočavaju (tj. ispitna anksioznost).

U sekciji o *Rezultatu* nakon svakog ogleda, autorka analizira podatke, primenjujući složene statističke tehnike. Treba naglasiti da ona tretira ove tehnike kao sredstvo koje pomaže da se odgovori na fundamentalna istraživačka pitanja, a ne kao cilj samim sebi. Stil izveštavanja je ekstenzivan i selektivan, kako bi čitalac stekao kompletan uvid u dobijen rezultate.

U sekciji *Opšta diskusija* integrisan je rezultat svih pet ogleda, i razmotrenih njihovih zajedničkih implikacija. Rezultati pokazuju da podsetnici naličnusa smrtnost vode osnaživanje kolektivne slike o sebi, koja se izrazilo kroz naglašavanje pozitivnih percepcija etničke grupe osnaživanje identifikacije sa ovom grupom

m. Pokazano je da efekti ne mogu biti objašnjeni pojačanim efektom da su, u poređenju s drugim izvorima briga, jednoznačno vezani za aktivaciju misli o smrti. Rezultati nisu pružili ubedljive argumente u prilog opšte uloge individualnog samo-osnaživanja u ublažavanju straha od smrti. Međutim, autorka je utvrdila da meri prihvatanje individualizma od nosioca kolektivizma kao vrednosnih orijentacija i čine preferencije za odbranu benestrategije.

Dok su ispitanici slabije kolektivističke orijentacije odgovorili na podsetnik o smrtnosti osnaživanjem individualne slike o sebi, ispitanici koji su u većoj meri kolektivistički nastrojeni odgovorili su slabljenjem individualnog kolektivnog samo-osnaživanja. Diskusija je napisana veoma kompetentno i nepristrasno – autorka stavlja hipoteze izvedene iz TMT napravičan test i pruža čitaocu alternativna objašnjenja za dobijene rezultate.

U

Zaključnim razmatranjima autorka diskutuje fundamentalne koncepte ljudske motivacije i psiholoških strategija odbrane, nedostatke aktuelne studije, kao i pravce za buduću.

Poslednje dve sekcije su *List referencii Dodaci*.

Naučni doprinos istraživanja

Aktuelna studija je prvi pokušaj da se proveru osnovne postavke teorije upravljanja strahom u Srbiji, opštije, u regionu Balkana. Rezultati istraživanja nude delimično potporu osnovnim postavkama o teoriji, i to prvenstveno odbrambenoj funkciji socijalnih identifikacija i kolektivnog samo-osnaživanja.

Rezultati takođe ukazuju na značaj socio-kulturnog konteksta u proučavanju sistema odbrane od straha od smrti, kao i ličnih vrednosnih orijentacija u okviru ovih konteksta. Autorka diskutuje i na lokalnom kontekstu, kao i njihove implikacije za proučavanje međugrupnih odnosa i opštijih pitanja mentalnog zdravlja i psihološkog dobrobiti.

U doktorskom radu Marija Branković pokazuje da temeljno poznaje temu, da je metodološki i statistički kompetentna, kao i da ume da

sagledarezultateizrazličitih teorijskih perspektiva i perspektiva različitih disciplina.

Na

taj način uspešno ispunjava sve ciljeve navedene u prethodnom dobrom nacrtu disertacije.

Zaključak

Imajući u vidu sve napred rečeno, komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati njenu pozitivnu ocenu i dozvoli kandidatkinji MARIJI BRANKOVIĆ da javno brani svoju doktorsku disertaciju pod nazivom „STRATEGIJE PSIHOLOŠKE ODBRANE OD STRAHA OD SMRTI“.

U Beogradu, 26. avgusta 2016.

Članovi komisije

Dr Iris Žeželj (mentor), Docent,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Dragan Popadić, redovni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Nebojša Petrović, vanredni profesor,
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Dr Mark Dechesne, vanredni profesor,
Univerzitet u Lejdenu, Centar za dualne doktorske
studije, Fakultet Kampus u Hagu, Holandija